

Рецензия

по конкурс за заемане на академичната длъжност професор по Теория и история на културата. Устна история и културологични изследвания на паметта; професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата; обявен за нуждите на Философски факултет, Катедра „Културология“, от СУ „Св. Климент Охридски“ в „Държавен вестник“, брой 21 от 13.03.2020 г.

Рецензент: проф. д-р Лиляна Деянова, СУ „Св. Климент Охридски“

В конкурса за професор по „Теория и история на културата. Устна история и културологични изследвания на паметта“ участва един кандидат – доцент Даниела Любенова Колева, преподавател в Катедра „Културология“, от СУ „Св. Климент Охридски“

1. Описание на представените за участие в конкурса материали

Приложената прецизно документация съдържа всичко изискуемо от Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника на СУ „Св. Климент Охридски“, включително списък на приложените публикации за участие в конкурса, публикувани след хабилитирането (по теория на културата) през 2002 година (осем книги, от които една авторска монография и седем съставителства, 25 научни статии и студии). Синтезиращата основни изследвания на кандидата монография *„Памет и справедливост. Лични спомени и публични разкази за комунизма“* е наскоро публикувана от ИИБМ/Сиела. Две от трите публикувани на английски език книги, на които доц. Даниела Колева е съставител са в съавторство. Около половината от приложените публикации са на английски език или имат варианти на английски език, издадени в солидни издателства (каквито по принцип са по-голямата част от изданията и издателствата, в които авторът публикува). Списъкът на другите публикации на кандидата и на техните почти неизброими цитирания е забележителен.

Измежду представените в списък с 18 точки документи ще спомена специално наличието на изрядно направените и твърде обемни справки: справка по образец за изпълнението на минималните национални изисквания за съответната научна област и допълнителните изисквания на СУ „Св. Климент Охридски“ (към която са приложени необходимите доказателства и декларация по образец (в случаите на чл. 115, ал. 1, т. 5);

както и справка за цитиранията, при това с пълно библиографско описание както на цитираните, така и на многобройните цитиращи автора публикации.

2. Общо представяне на научно-изследователската и преподавателска дейност на кандидата и на мястото му в професионалната общност

2А.

Тъй като конкурсът е за заемане на академичната длъжност „професор”, логично е да започна с преподавателската и други педагогически активности на доц. Колева, които наистина са плодотворно обвързани с впечатляващите ѝ не само по брой изследователски научни проекти, за които ще стане дума нататък. Нейният академичен път е здраво и продуктивно свързан с Катедра „Културология” на СУ „Св. Климент Охридски”, на която в момента е и ръководител. От близо 2003 г. тя чете там базов задължителен курс „Основни понятия в културознанието”. В програмата на същата катедра, но на английски език, е и курсът Cultural Memory and Memory Cultures. Сходна е проблематиката на курса Politics of Memory: Individual Narratives and Public Discourses, предложен като избираем на катедри от ФФ. Пак в бакалавърска степен на обучение, но в програмата EU and European Integration на ФКНФ е и курсът History and Theory of Culture. Съдържателни и привлекателни за студентите са курсовете в няколко магистърски програми: „Multi-, Inter- and Transculturality in Contemporary Europe” е включен в магистърска програма „Културни връзки и геополитика на ЕС” (ФКНФ) ; два са курсовете в магистърската програма на ФФ „Мениджмънт и социализация на културното наследство”: Социално конструиране на общност и Межкултурни взаимодействия и културни стереотипи. Счита за особено интересна и влиятелна основаната съвместно с проф. Ивайло Дичев магистърска програма по културна антропология, в която доц. Колева има основен курс - „Устна история и биографични методи” (и избираем - „Биография и нормалност”). Ценен е и курсът в магистърската програма на Философски факултет по история на жените и половете. Впрочем свързани с тази област на преподаване и изследване са и лекциите в летни школи на известната международна магистърска програма MATILDA, European Master in Gender and Women’ History.

Тук е нужно – включително за разбиране и на цялата забележителна международна активност на доц. Колева – да спомена лекциите ѝ като гост-преподавател в

Университета в Сао Паоло, Бразилия, Палацки университет в Олмоуц, Чехия, университет Лунд в Швеция, Американския университет в България, университета Регенсбург в Германия, четения на два пъти курс във Freiburg Anthropology of Life Course.

Доц. Даниела Колева е била ръководител на голям брой дипломни работи, на 6 докторанти (от които 5 защитили дисертацията си); има близо 30 участия в научни журита за присъждане на научни степени и конкурси за академични длъжности в различни университети и академични места (приложен е детайлен и рядко, да кажа невиджано прецизен списък на тези участия). Запомнящи са ръководените от нея (съместно с предани колеги от Катедрата) летни практики и студентски стажувания по проекти и т.н.

Накратко казано, става дума не само за енергия, професионализъм и организационен усет, чувство за общност и солидарност, а и за авторитет, посветеност на преподаването, интелектуална и морална подкрепа на обучаваните, целенасочено иновирание на учебните програми и свързването на преподавателските с научни национални и международни изследвания, мрежи, места. Включително и поради заемането на длъжност заместник-декан на ФФ, доц. Колева има сериозен опит и в менажирането на образователната, научната, проектната и експертна дейност. Тя е член на немалко – вкл. международни - експертни комисии. Участва в редколегиите и редакционните съвети на престижни научни издания.

2В

Продължаването с нелекото задължително обобщаване на фактологичните данни този път за собствено научните дейности и конкретните изследователски проекти, ще открие и други безспорни качества на участника в този (очевидно твърде закъснял за обявяване!) конкурс за професор: неговите устойчиви и целенасочени интереси, ангажираност с колективни интелектуални каузи, вкл. научното „захранване” и обнова на учебни програми и учебни планове, яркото присъствие в научното публично и институционално пространство, национално и международно.

Представените за участието в конкурса текстове обхващат доста, но вътрешно обвързани научни области - теория на културата, културна история и теория на колективната памет и на политиките на паметта, устна история, методология на биографичните методи в социалните науки, социална история и социална антропология на българския социализъм (на съвремените тенденции в развитието на гражданското

общество и „демократизирането” на публичната сфера, както и на новите културни идентичности в града, вкл. културите на ”новите млади”; и т.н.)

Бихме могли да допълним това изреждане, ако видим дори само участията в изследователските проекти (последният, предвиждан в периода до 2026 г., а първият (по време), цитиран в този списък от 28 броя (обхващащ естествено само проектите след хабилитацията на Д. Колева) – започващ от 2005г., с тема „Пол и благосъстояние”, следван от „Разбудена памет – гласове отдолу”. (Това е един от ключовите й проекти в рамките - и стратегиите - на ИИБМ, Институт за изследване на близкото минало (където в момента е и член на Експертния съвет), наред с по-късния голям проект „Устната история на комунизма в България”.) Между сегашния и ранните проекти има и много други, имащи резонанс проекти, като например „Екзистенциални политики на социализма” (проект за поредица семинари на Център за академични изследвания, София, чиито резултати, значими за правенето на социална и културна история (антропология, социология и т.н.) са издадени също така от Даниела Колева). Ще отбележа и една серия от проекти за новата празничност и новите културни наследства, за културната грамотност, градската идентичност като ресурс, „новите млади” и други поколения. Голяма част от осъществените проекти са с чуждестранни партньорства на различни нива.

Подобно допълване на картината на изследванията на доц. Колева бихме могли да направим и ако видим списъка с участията й в научни форуми. Описани са само онези, на които е лично поканена или изнесла пленарен доклад. В приложения списък – понеже иначе със сигурност би бил много дълъг – са само участията на английски език; в научни центрове от Тюбинген, Любляна, Дъблин, Билбао, Албания, Румъния, Лондон, Финландия, Торонто и др. Тук ще спомена и някои от членствата на Д. Колева в научни и професионални организации като *Memory Studies Association*, *InASEA*, член-основателството на *Cultural Literacy in Europe*.

3. Оценка на съдържанието на научните публикации и на техните приноси

Ще групирам проблематиките, идеите и анализите в представените публикации и техните приноси в три основни рубрики:

1. Устна история;
2. Социална и културна антропология на колективната памет;
3. Социална история и историческа антропология на постсоциализма и „комунизма”.

Слагам кавичките на „комунизма”, защото в изследванията на Даниела Колева става дума основно за паметта и спомените за живота в социалистическия и постсоциалистическия периоди на българското общество, при това в сравнителна перспектива. Тя самата е тематизирал проблема за „именуването на режима” и аргументирала своите избори, вкл. разбирайки добре логиките на нескончаемите дебати между т.нар. „тоталитарна” и „ревизионистична” „парадигми”, търсейки - в повечето случаи убедително - нещо трето, не само като наименование.

Представеният основен труд в конкурса – монографията *„Памет и справедливост. Лични спомени и публични разкази за комунизма”* е средоточие на главните изследователски линии на доц. Д. Колева, на основните проблеми, понятията, подходите, тезите. Монографията се състои от две части, шест глави, въведение и заключение, плюс голяма (стр. 341- 365), изключително компетентна, несамоцелна и по(д)канваща нови изследователи библиография.

Пространната първа глава аналитично изгражда основната понятийна рамка. Разграничават се различни модалности на „колективната памет” официална, публична и „всекидневна или вернакуларна” (с.13), на паметта като „културна практика”, „преливането на паметта и спомените”, „културите на памет” и „политиките на памет”. Централно за изследванията е разграничението „памет за миналото” - „разкази за миналото” (вкл. неомаловажима е авторовата теза за „големите” разкази, които „опосредени от публичната и особено от комуникативната памет, задават социалните рамки на биограичната памет” (с. 17).

Първата от контрастните две части на изследването, озаглавена „Политики на памет и култури на памет”, започва с глава, която ерудирано и детайлно анализира „новия голям разказ” – т.нар. „справяне с миналото”. Дискутират се институционалните рамки на паметта, задавани от европейските политики на памет (как – както казват изследователи като Мари-Клер Лавабр – европейската памет става европеизация и кодифициране на паметта; поставят се проблемите за това, което се нарича „реабилитационната справедливост” и се стеснява често до „transitional justice”, правото в условията на „преход от диктатура към демокрация”, „възстановително право” (гл. 3. – Политики на справедливост: възстановително право). Д. Колева подчертава, обаче, че става дума не само за съдебни мерки, задаващи нови рамки на паметта, а за политики на признание, обезщетяване на жертвите, демистифициране на стария репресивен апарат и пр. В монографията ѝ е направен систематизиращ и компетентен обзор на дебатите и законите за криминализация на бившия режим. (гл.3). Глава четвърта

анализира и други аспекти на „политиките на признаване” - ролята на комисии, образувани по модела на класическите „комисии да истина и помирение”. Тук са проблематизирани и логиките на т.нар „институти за памет” (143-153), начините на „формиране на култури на памет” – тоест мемориални музеи, с възпоменателни и образователни функции и др. (разглеждани все така в сравнителен план, различавайки национални специфики в опита на другите източно-европейски страни).

Във втората част – „Мнемонични разкази и общности на памет” - се обсъждат в различни срезове на травматичната памет, носталгичната памет, наративните ресурси и стратегии на поколенческите, „джендър” и други типове групи. Авторът, на базата на забележителен изследователски опит и анализи на „комунистическите репресии са културна травма”, аргументира свое „ненатуралистическо разбиране за травмата”. В глава пета е и една от най-добрите измежду многото добри части в монографията (основана на многогодишно теренно изследване, серия от устни истории, ценни документални свидетелства) - частта за Белене като място на памет и като „топос в травматичния разказ”. „Белене” не само като „Лагерът”, „Островът на смъртта”, изтласкан или не от колективната и индивидуалната памет (стр 205 – 256). Свързана с предишните анализи е главата за носталгичните разкази (с чудесното заглавие „Печал, почти надежда”, цитат от прецизно сбирания и достоверен, така характерен за изследователския почерк на Даниела Колева, архив). Тук се проучва „всекидневния социализъм”, с оригинални тези за социализма, за всекидневието и „неделите” на неговата идеология и нормалността/ненормалността на постком носталгиите, за носталгичните поколения, за „Хомо носталгикус без стигма” – с.303 - 307, за постсоц носталгии като критика на настоящето.

В обобщение ще акцентирам върху някои приноси:

1.

- Доц. д-р Даниела Колева има изключителни заслуги за утвърждаването (и научно, и изследователски, и институционално) на значимото за българските социални и хуманитарни науки и за университетското образование, *изследователско направление „устна история”*. Както с оригинални схващания за интерсубективността, изтласкванията, „всекидневните рационализации” и предоговарянията на идентичности и на – както би казал Ян Хакинг - „пренаписванията на душата” при интервюирането и други взаимодействия на „терен”, така също и с внушителните, „достоверни” и

дългоременно с максимална прецизност създавани устни архиви, вкл. публикувани безценни сборници с биографични интервюта.

- Търсене и демонстриране на потенциала на устната история и мисията на изследователя в посткомунистическия български контекст, но интерпретиран и в съпоставителен (с другите „бивши страни от социалистическата блок“) план;
- Създаването на международни „епистемически общности“ и мрежи от изследователи, работещи в това научно поле, издателски поредици.

2.

– Продуктивен „конструктивистки подход“ и понятийни рамки, с които рефлексивният изследовател Д. Колева „среща“ емпирията и я превръща в научни данни. Подход, който позволява да се пита за самата „разказваемост и нейните условия на възможност“, както и за „мнемотехниките“ и „мнемотехнологиите“, чрез които се разпространяват и договарят репрезентациите на миналото“ (с. 63, на „Социализмът като биографичен проект“, № 3 в списъка с публикации).

- Убедителни схващания за функцията на „комуникативната памет“ като медиатор между „големия разказ“ и всекидневния опит; както и за т.нар. от нея „разбуждане на паметта“, позицията на интервюиращите, които в процесите на интервюирането „разказат също така и себе си“, своите – по думите на един колега от Пловдивската школа по „социоанализа“ – изтласкани двойници ... „моят двойник в мен“.

- Принос представлява и *систематичното, детайлно и критично* представяне на европейските политики и опити за кодифициране, включително юридическо, на паметта, нейната „регионализация“, институти на памет и т. н. (първо по рода си в българските „memory studies“ – „Политики на памет и култури на памет“, стр. 67 – 188 на монографията).

- Критиката на „холокостизацията на комунизма“ и превръщането на така холокостизирания комунизъм в „централен топос на европейския мнемоничен канон“.

- Анализът на наративните ресурси и на стратегиите на разказване на постсоциалистическите биографии и тяхната „тревожност“ (вкл. и в рамките на общите тези и изследвания на „тревожността“ в колективната работа по проекта „Модели на тревожност. Жизнени истории и модели на тревожност в социалистическите и постсоциалистическите общества“, ръководен от Ал. Кьосев); Анализът от Д. Колева на тревожността като „устойчива структурна характеристика на

разказите за социализма” (с. 61, „Социализмът като биографичен проект”, № 3 в списъка с публикации).

3.

– Дългогодишни изследвания на всекидневния живот на метанаративите, на техните нормализации и нормалности; „разминаванията” между комунистическите метаразкази („големите разкази”) и биографичния опит .

- Анализите на поколенията и на техните – както и на значими социални групи, вкл. джендър аспекти - наративни ресурси

- Поредица от приложни изследвания и теоретични семинари; най-вече поредицата семинари по многогодишния проект на ЦАИ „Екзистециалните политики при социализма” и съответната влиятелна многотомна публикация на техните резултати.

4. Въпроси и коментари

Разбира се, че значимата монография и другите публикации, с които Даниела Колева участва в конкурса за професор, не могат да не породят дискусии и въпроси, но те са отвъд жанра „процедура за...”

Заклучение:

Изследователските резултати, научната, преподавателската и други собствено научни и научно-организационни дейности на участника в конкурса напълно съответстват на изискванията за заемането на академичната длъжност „професор”. Поради това, на базата на подчертаните по-горе значителни приноси, академични и нравствени качества на кандидата, предлагам убедено на членовете на научното жури да гласувате за присъждане на Даниела Колева на научното звание „професор”, в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, научна специалност Теория и история на културата. Устна история и културологични изследвания на паметта.

18 септември 2020

Лиляна Деянова